

Pełnomocnictwo według kodeksu cywilnego

Marcin Smyk

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Pełnomocnictwo według kodeksu cywilnego

Prawo jest na naszej stronie!

www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Pełnomocnictwo według kodeksu cywilnego

Marcin Smyk

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2010

Wydawca:
Magdalena Górniewicz

Redaktor prowadzący:
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne:
JustLuk

Korekta:
Justyna Mroczkowska

Skład, łamanie:
JustLuk, Justyna Szumięł, Łukasz Drzewiecki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2010

ISBN: 978-83-7601-957-4
ISSN: 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00, (022) 535 82 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

*Moim Rodzicom
książkę tę dedykuję*

Spis treści

Wykaz skrótów	13
Wstęp	17
CZĘŚĆ I	
POJĘCIE PEŁNOMOCNICTWA	23
Rozdział pierwszy	
Ewolucja ujęć prawnych i doktrynalnych	25
1. Zastępstwo bezpośrednie w starożytności	25
1.1. Prawo rzymskie.....	25
1.2. Inne prawa antyczne	28
2. Koncepcje pełnomocnictwa w czasach nowożytnych	29
2.1. Teoria reprezentowanego.....	29
2.2. Teoria podwójnej umowy	31
2.3. Teoria pośrednia.....	32
2.4. Teoria reprezentacji	34
3. Ewolucja pełnomocnictwa w prawie obowiązującym na ziemiach polskich.....	36
3.1. Pełnomocnictwo w prawie dzielnicowym	36
3.1.1. Kodeks Napoleona z 1804 r.....	37
3.1.2. Austriacki kodeks cywilny z 1811 r.....	38
3.1.3. Zbiór Praw z 1832 r.....	39
3.1.4. Niemiecki kodeks cywilny z 1896 r.	40
3.2. Pełnomocnictwo w prawie zunifikowanym	41
3.2.1. Kodeks zobowiązań z 1933 r.....	42
3.2.2. Przepisy ogólne prawa cywilnego z 1950 r.	43
3.3. Pełnomocnictwo w prawie skodyfikowanym.....	44

3.3.1. Kodeks cywilny z 1964 r. (tekst pierwotny)	44
3.3.2. Nowela z dnia 14 lutego 2003 r.	45

Rozdział drugi

Pojęcie i funkcje pełnomocnictwa	54
1. Pełnomocnictwo jako postać przedstawicielstwa.....	54
2. Pojęcie pełnomocnictwa	57
2.1. Przyczyny różnego rozumienia terminu „pełnomocnictwo”	57
2.2. Funkcjonalny opis pełnomocnictwa	58
2.3. Sprawozdawcze definicje pełnomocnictwa.....	59
2.3.1. Pełnomocnictwo jako czynność prawna będąca źródłem umocowania.....	59
2.3.2. Pełnomocnictwo w znaczeniu mocy prawnej przysługującej pełnomocnikowi	60
2.4. Definicja regulująca pełnomocnictwa.....	62
2.4.1. Pojęcie i typy stosunku prawnego	62
2.4.2. Pojęcie stosunku pełnomocnictwa	69
3. Funkcje pełnomocnictwa.....	75
3.1. Funkcje typowe.....	75
3.2. Funkcje atypowe.....	77

Rozdział trzeci

Działanie pełnomocnika a niektóre inne podobne zachowania	81
1. Osoba czynna w lokalu przedsiębiorstwa (art. 97 k.c.)	81
2. Tak zwany pełnomocnik bierny (art. 109 k.c.).....	89
3. Poślaniec (art. 85 k.c.).....	95
4. Pełnomocnictwo a inne postacie zastępstwa	102
5. Reprezentacja osób prawnych.....	105

CZĘŚĆ II

POWSTANIE I TYPY PEŁNOMOCNICTWA.....	113
---	------------

Rozdział pierwszy. Charakterystyka udzielenia

pełnomocnictwa jako czynności prawnej	115
1. Pojęcie udzielenia pełnomocnictwa.....	115
2. Udzielenie pełnomocnictwa jako jednostronna czynność prawna.....	121
3. Konsensualny charakter udzielenia pełnomocnictwa.....	143

4. Udzielenie pełnomocnictwa jako czynność prawna upoważniająca.....	145
5. Samoistność stosunku pełnomocnictwa	151
5.1. Teoria akcesoryjności pełnomocnictwa.....	153
5.2. Teoria samodzielności pełnomocnictwa	155

Rozdział drugi

Chwila złożenia oświadczenia woli o udzieleniu pełnomocnictwa....

1. Adresat oświadczenia woli o udzieleniu pełnomocnictwa.....	161
2. Złożenie oświadczenia woli o udzieleniu pełnomocnictwa w formie szczególnej.....	169
3. Ujawnienie udzielenia pełnomocnictwa w rejestrze.....	175

Rozdział trzeci

Forma oświadczenia woli mocodawcy

1. Zasada swobody formy udzielenia pełnomocnictwa.....	177
2. Formy szczególne udzielenia pełnomocnictwa.....	190
2.1. Ustawowe ograniczenia swobody formy udzielenia pełnomocnictwa	190
2.2. Umowa o formę udzielenia pełnomocnictwa.....	195

Rozdział czwarty

Typy pełnomocnictwa

1. Normatywne typy pełnomocnictwa	199
1.1. Rys historyczno-porównawczy.....	199
1.2. Pełnomocnictwo ogólne	202
1.3. Pełnomocnictwo określające rodzaj czynności prawnych.....	208
1.4. Pełnomocnictwo do poszczególnych czynności prawnej.....	212
2. Pełnomocnictwa atypowe	218
2.1. Pełnomocnictwo ogólne ograniczone	218
2.2. Pełnomocnictwo ogólne rozszerzone.....	219

CZĘŚĆ III

WYKONYWANIE UMOCOWANIA.....

Rozdział pierwszy

Treść pełnomocnictwa.....	225
1. Uwagi wprowadzające	225

2. Umocowanie.....	229
2.1. Pojęcie umocowania.....	229
2.2. Przedmiot umocowania.....	233
3. Powinno zachowanie reprezentowanego jako korelat umocowania	240

Rozdział drugi

Przesłanki skutecznego działania pełnomocnika

1. Istnienie umocowania i działanie w jego zakresie	242
1.1. Istnienie i granice umocowania	242
1.2. Problematyka prawnie doniosłych okoliczności subiektywnych w działaniu pełnomocnika	245
1.3. Niepowstanie umocowania jako skutek wadliwego udzielenia pełnomocnictwa.....	251
2. Dopuszczalność działania przez pełnomocnika.....	255
3. Zdolność do reprezentowania.....	266
4. Działanie w imieniu reprezentowanego.....	276

Rozdział trzeci

Działanie bez umocowania lub z przekroczeniem jego zakresu

1. Działanie rzekomego pełnomocnika	288
2. Odpowiedzialność rzekomego pełnomocnika	299

Rozdział czwarty

Pełnomocnik jako druga strona czynności prawnej dokonywanej przez siebie.....

Rozdział piąty

Pełnomocnictwo łączne.....

1. Wykonywanie umocowania łącznego (art. 107 k.c.)	323
2. Tak zwane pełnomocnictwo łączne niewłaściwe	329
3. Pełnomocnictwo wspólne.....	333

CZĘŚĆ IV

WYGAŚNIĘCIE PEŁNOMOCNICTWA

Rozdział pierwszy

Typologia przyczyn ustania pełnomocnictwa.....

1. Przyczyny ustawowo określone.....	345
--------------------------------------	-----

1.1.	Odwołanie pełnomocnictwa	345
1.1.1.	Pełnomocnictwo odwoławcze	345
1.1.2.	Pełnomocnictwo nieodwoławcze	353
1.2.	Śmierć reprezentowanego lub pełnomocnika	363
1.2.1.	Pełnomocnictwo gasnące ze śmiercią reprezentowanego lub pełnomocnika	363
1.2.2.	Pełnomocnictwo niegasnące ze śmiercią reprezentowanego lub pełnomocnika	365
1.2.3.	Pełnomocnictwo <i>post mortem</i>	369
2.	Przyczyny ustawowo niedookreślone	374
2.1.	Zrzeczenie się umocowania	374
2.2.	Odrzucenie umocowania	378
2.3.	Niektóre inne przyczyny	383

Rozdział drugi

Zdarzenia niepowodujące wygaśnięcia pełnomocnictwa	387
1. Wygaśnięcie stosunku podstawowego	387
2. Utrata zdolności do czynności prawnych przez reprezentowanego	391
3. Utrata zdolności do czynności prawnych przez pełnomocnika	393
4. Ograniczenie zdolności do czynności prawnych pełnomocnika	394
5. Utrata zdolności do reprezentowania przez mocodawcę niebędącego reprezentowanym	396
6. Udzielenie substytucji	397
7. Nadużycie umocowania	406

Rozdział trzeci

Skutki ustania pełnomocnictwa	412
1. Obowiązki stron po ustaniu stosunku pełnomocnictwa (art. 102 k.c.)	412
2. Czynność prawna dokonana po wygaśnięciu umocowania (art. 105 k.c.)	418
2.1. Zakres zastosowania art. 105 k.c.	418
2.2. Przesłanki skuteczności czynności prawnej dokonanej po wygaśnięciu umocowania	421
3. Ujawnienie wygaśnięcia pełnomocnictwa w rejestrze	426

Bibliografia	429
---------------------------	------------

Wykaz skrótów

D	– Digesta
Dz. P.	– Dziennik Praw
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
G	– Instytucje Gaiusa
GKA	– Główna Komisja Arbitrażowa
I	– Instytucje Justyniana
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
k.c.a.	– kodeks cywilny austriacki z 1811 r.
k.c.n.	– kodeks cywilny niemiecki z 1896 r.
k.h.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. –Kodeks handlowy (Dz. U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.)
k.h.n.	– kodeks handlowy niemiecki z 1897 r.
k.N.	– kodeks Napoleona z 1804 r.
k.p.	– ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)

- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.)
- k.z. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.)
- M. Praw.
NP – Monitor Prawniczy
Nowe Prawo
- NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
- o.p. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 z późn. zm.)
- OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego
- OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
- OSNP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
- OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich
- OSP i KA – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
- PiP – Państwo i Prawo
- p.o.p.c. – ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311 z późn. zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270 z późn. zm.)
- p.w.k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 94 z późn. zm.)
- Pr. Bank.
pr. rzecz. – Prawo Bankowe
dekret z dnia 11 października 1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz. U. Nr 57, poz. 319 z późn. zm.)
- pr. spółdz. – ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 z późn. zm.)
- Pr. Spółek
PS – Prawo Spółek
Przegląd Sądowy

PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
p.u.n.	– ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr 60, poz. 535 z późn. zm.)
Rzeczposp.	– Rzeczpospolita
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
St. Praw.	– Studia Prawnicze
u.g.n.	– ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.)
u.k.r.s.	– ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 168, poz. 1186 z późn. zm.)
u.k.w.h.	– ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 z późn. zm.)
u.p.p.	– ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 112, poz. 981 z późn. zm.)
u.s.d.g.	– ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095 z późn. zm.)
u.s.m.	– ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1116 z późn. zm.)
u.w.l.	– ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tekst jedn.: Dz. U. z 2000 r. Nr 80, poz. 903 z późn. zm.)
Z.P.	– Zbiór Praw z 1832 r.

Wstęp

Pełnomocnictwo jest instytucją prawną o ogromnej doniosłości praktycznej dla ułatwienia, zintensyfikowania i przyspieszenia obrotu prawnego. Przedstawicielstwo ustawowe umożliwia udział w obrocie osobom, które z jakichś prawnych powodów nie mogą osobiście ważnie dokonywać czynności prawnych. Współczesny obrót prawny, odznaczający się bogactwem form, dynamiką, szybkością, profesjonalizmem działań w sferze gospodarczej, wymaga natomiast różnych postaci prawnego zastępstwa jego uczestników, a zwłaszcza – odpowiednio ukształtowanego zastępstwa bezpośredniego w postaci pełnomocnictwa.

Niniejsza rozprawa jest kompleksowym, monograficznym opracowaniem prawnej problematyki pełnomocnictwa na tle prawa polskiego z uwzględnieniem – w niezbędnym zakresie – ewolucji instytucji pełnomocnictwa i jego ukształtowania w obcym ustawodawstwie. Liczne opracowania szczegółowe oraz obszernie studia komentarzowe i systemowe¹, poświęcone pełnomocnictwu w aspekcie prawa krajowego nie wypełniają bowiem całego obszaru badawczego, na którym wciąż pozostaje miejsce na opracowania o charakterze bardziej ogólnym².

W pracy podjęta została próba uporządkowania i oceny sposobów interpretacji kodeksowych przepisów o pełnomocnictwie oraz sformułowania własnych propozycji wykładni tych unormowań. Mimo bowiem niezmienności wspomnianych przepisów doktryna i orzecznictwo nieustannie rozwijają ich interpretację, uwzględniając nowe zjawiska w prak-

¹ Zob. np. M. Pazdan (w:) *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. II, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 463 i n.; tenże (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. I, Warszawa 2008, s. 449 i n.

² Monografia J. Fabiana, *Pełnomocnictwo*, Warszawa 1963, powstała przed uchwaleniem kodeksu cywilnego.

tyce obrotu prawnego i pozakodeksowe unormowania pełnomocnictwa (zob. np. art. 17⁹ u.s.m., art. 184 i art. 333 k.s.h.).

Od uchwalenia kodeksu cywilnego przez prawie 40 lat przepisy o przedstawicielstwie nie były zmieniane. Nowelizacja z 2003 r.³ polegała na dodaniu unormowań prokury, pełnomocnictwa wyspecjalizowanego, dostępnego tylko dla przedsiębiorców podlegających wpisowi do rejestru przedsiębiorców, z zachowaniem niezmienionego brzmienia dotychczasowych przepisów działu VI tytułu IV księgi I kodeksu cywilnego, zatytułowanego „Przedstawicielstwo”. Podmiotowa i przedmiotowa odrębność prokury znalazła wyraz w redakcyjnym podziale działu VI tytułu IV księgi I kodeksu cywilnego na trzy rozdziały: „Przepisy ogólne”, „Pełnomocnictwo” i „Prokura”.

Do powyższego podziału przepisów o przedstawicielstwie na trzy jednostki redakcyjne nawiązuje bezpośrednio tytuł niniejszej pracy. Treść pracy obejmuje więc zasadniczo problematykę pełnomocnictwa, które – w odróżnieniu od wyspecjalizowanego pełnomocnictwa w postaci prokury – można by określić mianem powszechnego⁴. W dalszych rozważaniach jest ono jednak oznaczane podstawowym terminem ustawowym bez użytego wyżej dookreślenia.

Problematyka przedstawicielstwa ustawowego i prokury została uwzględniona tylko w zakresie niezbędnym dla pełnego opisu i analizy pełnomocnictwa⁵. Poza ramami pracy pozostało pełnomocnictwo w prawie prywatnym międzynarodowym⁶.

W rozprawie zastosowana została metoda analizy dogmatycznej z szerokim uwzględnieniem teorii prawa cywilnego i ogólnej teorii prawa. Podjęta została próba uporządkowania terminologii prawniczej, nie-

³ Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 49, poz. 408).

⁴ Pojęciem pełnomocnictwa powszechnego (zwykłego) posługuje się również A. Herbert, *Mieszana reprezentacja łączna w spółce kapitałowej a zakres mocowania prokurenta*, Nowy Przegląd Notarialny 2004, nr 2, s. 45. Z kolei J. Grykiel, *Charakter prawny pełnomocników ustanowionych przez prokurenta*, Glosa 2007, nr 2, s. 82, proponuje termin „pełnomocnictwo cywilne”.

⁵ Z szerszych opracowań poświęconych prokurze zob. J. Grykiel, *Powstanie prokury*, Warszawa 2008, a na tle dawnego stanu prawnego – A. Rakower, *Pełnomocnicy handlowi*, Warszawa 1937; T. Siemiątkowski, *Prokura w spółkach prawa handlowego*, Warszawa 1999; M. Kasprzyk, *Prokura*, Kraków 1999. Odnośnie do przedstawicielstwa ustawowego zob. J. Wyrwisz, *Natura prawna przedstawicielstwa ustawowego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 107, Prawo XXIX, Wrocław 1969.

⁶ Problematyka pełnomocnictwa w ujęciu prawa prywatnego międzynarodowego została przedstawiona w monografii J. Pazdan, *Pełnomocnictwo w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2003.

kiedy rozchwianej w piśmiennictwie i orzecznictwie. Całość dopełniają ograniczone postulaty *de lege ferenda*.

Konstrukcja opracowania opiera się na założeniu, że osią, wokół której koncentrują się poszczególne instytucje części ogólnej prawa cywilnego, jest stosunek prawny⁷. Schemat stosunku prawnego wyznacza płaszczyznę badawczą, na której możliwe jest precyzyjne określenie sytuacji prawnych poszczególnych podmiotów oraz istniejących i kształtujących się między nimi powiązań oraz zależności⁸.

W części pierwszej rozprawy („Pojęcie pełnomocnictwa”) pełnomocnictwo zostało syntetycznie opisane z punktu widzenia rozwoju prawa i nauki prawa w celu stworzenia szerokiej podstawy dla dalszych rozważań o pojęciu pełnomocnictwa oraz jego funkcjach, w tym zabezpieczenia wiarygodności. Sformułowana została podstawowa teza pracy, w myśl której pełnomocnictwo to stosunek prawny powstający na podstawie oświadczenia woli mocodawcy, którego treścią jest kompetencja pełnomocnika do działania w imieniu reprezentowanego i skorelowany z nią obowiązek reprezentowanego znoszenia skutków tego działania. Do koniecznych atrybutów zachowania pełnomocnika zaliczone zostało działanie z woli mocodawcy i w imieniu reprezentowanego, a do typowych, aczkolwiek niekoniecznych – dokonanie czynności prawnej, działanie w interesie reprezentowanego oraz działanie z woli reprezentowanego. Analiza pojęcia „pełnomocnictwo” i znamion zachowania pełnomocnika umożliwiła wszechstronne porównanie pełnomocnictwa z tzw. pełnomocnictwem biernym, pełnieniem funkcji posłańca, innymi postaciami zastępstwa oraz reprezentacją osób prawnych. Sytuacja osoby czynnej w lokalu przedsiębiorstwa (art. 97 k.c.) scharakteryzowana została za pomocą konstrukcji „umocowania przypisanego następczo”.

W części drugiej („Powstanie i rodzaje pełnomocnictwa”) przeanalizowane zostały charakter i treść czynności prawnej powodującej powstanie stosunku pełnomocnictwa. Celem rozważań było przede wszystkim uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy czynność prawna, wywołująca skutek w postaci powstania umocowania, obejmuje wyłącznie oświadczenie woli mocodawcy o udzieleniu pełnomocnictwa, czy także inne elementy,

⁷ Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. V.

⁸ Pamiętać jednak należy, że „pojęcie stosunku prawnego, wybrane dla dogodności badawczej, nie wykluczy innych: będzie to przecie nie jedyne spojrzenie, i nie jedynie trafne, ale jedno z możliwych; będzie tylko pewną interpretacją życia prawnego” (F. Longchamps, *O pojęciu stosunku prawnego w prawie administracyjnym*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo XII, Wrocław 1964, s. 45).

a w szczególności – oświadczenie pełnomocnika o przyjęciu umocowania. Wykazana została możliwość i dopuszczalność kreowania pełnomocnictwa w trybie umowy. Ustalono również zostało, że udzielenie pełnomocnictwa jest czynnością prawną, która dla swej skuteczności wymaga złożenia przez mocodawcę oświadczenia woli pełnomocnikowi w taki sposób, aby mógł on zapoznać się z jego treścią. W końcowej części rozdziału wyróżnione zostały tzw. pełnomocnictwa atypowe, które co prawda nie są wyraźnie uregulowane w kodeksie cywilnym, lecz mogą być wyodrębnione obok ustawowo wyróżnionych typów pełnomocnictwa.

W części trzeciej („Wykonywanie umocowania”) znalazła się poszerzona charakterystyka umocowania. Należało również określić jego dopuszczalny zakres i odpowiedzieć na pytanie, czy umocowanie może obejmować zachowania inne aniżeli czynności prawne (oświadczenia woli). Analizie poddane zostały przesłanki skutecznego działania pełnomocnika. Przedmiotem badań stał się także charakter prawny potwierdzenia umowy zawartej przez rzekomego pełnomocnika (art. 103 k.c.). *De lege ferenda* zaproponowana została zmiana przepisu art. 103 k.c., która polegałaby na przyznaniu stronie umowy możliwości żądania jej wykonania przez rzekomego pełnomocnika. Omówiony został zakaz dokonywania przez pełnomocnika czynności prawnych „z samym sobą”. Przy okazji rozważań na temat zasad wykonywania umocowania łącznego (art. 107 k.c.) poruszony został, na przykładzie pełnomocnika spadkobierców dziedziczących spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu, problem tzw. pełnomocnictwa wspólnego.

Część czwarta („Wygaśnięcie pełnomocnictwa”) poświęcona została przyczynom ustania pełnomocnictwa. Przedmiotem ustaleń stały się takie kwestie, jak skuteczne złożenie oświadczenia woli o odwołaniu pełnomocnictwa właściwej osobie, zasadność restrykcyjnej interpretacji przesłanek pełnomocnictwa nieodwołalnego i niegasnącego wskutek śmierci reprezentowanego lub pełnomocnika oraz zagadnienie dopuszczalności udzielenia pełnomocnictwa na wypadek śmierci (pełnomocnictwo *post mortem*). Dalsze rozważania objęły, oprócz charakterystyki zrzeczenia się umocowania, ocenę zasadności wyodrębnienia niezależnego zdarzenia cywilnoprawnego w postaci odrzucenia umocowania, które wywoływałoby skutki dalej idące niż zrzeczenie się umocowania. Należało bowiem wyjaśnić, czy dopuszczalne i możliwe jest działanie, którego podjęcie zapobiegłoby powstaniu w sferze prawnej pełnomocnika określonych w odrębnych przepisach obowiązków i ograniczeń, będących następstwem po-

wstania stosunku pełnomocnictwa, lecz nieobjętych treścią oświadczenia woli mocodawcy.

Pracę kończy ustalenie skutków ustania pełnomocnictwa, ze szczególnym uwzględnieniem charakteru prawnego roszczenia o wydanie poświadczonego odpisu dokumentu pełnomocnictwa (art. 102 k.c.) oraz przesłanek skuteczności czynności prawnej dokonanej po wygaśnięciu umocowania (art. 105 k.c.). W interpretacji art. 105 k.c. zastosowana została wcześniej wspomniana koncepcja umocowania przypisanego następczo.

Mojemu Promotorowi, Panu Profesorowi Mirosławowi Nazarowi, pragnę serdecznie podziękować za wszechstronną pomoc w przygotowaniu rozprawy. Bez inspiracji, cennych wskazówek i życzliwości Pana Profesora powstanie niniejszej pracy nie byłoby możliwe. Podziękowania składam również recenzentom: Panu Profesorowi Henrykowi Ciochowi i Panu Profesorowi Henrykowi Pietrzykowskiemu, za uwagi i sugestie, które pozwoliły nadać pracy ostateczny kształt.

CZĘŚĆ I
POJĘCIE PEŁNOMOCNICTWA

Rozdział pierwszy

Ewolucja ujęć prawnych i doktrynalnych

1. Zastępstwo bezpośrednie w starożytności

1.1. Prawo rzymskie

W rzymskim prawie cywilnym nie wykształciła się odrębna instytucja przedstawicielstwa, a skutki czynności dokonanej przez zastępcę zasadniczo dotyczyły wyłącznie jego osoby. W celu oznaczenia działania w cudzym imieniu nie został także ukuty odpowiedni termin. Pomimo że Rzymianom znane były przypadki, w których działający swoim zachowaniem powodował zmianę bezpośrednio w sferze prawnej innej osoby, to jednak nie powstała w tym zakresie ogólna teoria. Katalog tych wypadków uległ w prawie klasycznym rozszerzeniu, ale nawet za Justyniana zastępstwo bezpośrednio dopuszczalne było tylko wyjątkowo.

Obowiązywanie reguły *nemo alieno nomine agere potest* (nikt nie może działać w cudzym imieniu) wynikało głównie z przyjętej koncepcji osobistego charakteru zobowiązań oraz ze zróżnicowania sytuacji prawnej wolno urodzonych mieszkańców rzymskich¹. Ze względu na tzw. *status familiae* wyróżniano niepodlegające nikomu osoby *sui iuris* (np. ojciec rodziny) oraz poddane cudzej władzy osoby *alieni iuris* (np. dzieci, żona, niewolnicy)². Ponieważ osoby *alieni iuris* zasadniczo nie posiadały majątkowej podmiotowo-

¹ Zob. M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Kraków 1999, s. 124; W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 2003, s. 167; W. Osuchowski, *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Warszawa 1988, s. 210; W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992, s. 109; M. Zabłocka (w:) W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2001, s. 43.

² G.1.48 i n.

ści prawnej, przysporzenia z ich czynności prawnych przypadają z mocy samego prawa ojcu (mężowi, właścicielowi niewolników)³. Dłużnikami stawali się natomiast sami poddani cudzej władzy, gdyż skutek ich czynności sytuacja majątkowa osoby *sui iuris* mogła się jedynie polepszyć⁴. Zaciągnięte w ten sposób zobowiązania w okresie klasycznym zostały uznane za *obligationes naturales*⁵. Szereg skarg, które umożliwiły wierzycielom dochodzenie od sprawujących władzę wykonania umów zawartych przez podległe im osoby (*actiones adiecticiae qualitatis*), wprowadziło dopiero prawo pretorskie⁶.

Mechanizm łączenia skutków działań osób *alieni iuris* bezpośrednio ze sferą prawną podmiotu sprawującego nad nimi władzę wynikał z sytuacji prawnej tych osób. Dlatego powinien być objaśniany raczej za pomocą teorii organów, a nie przy wykorzystaniu konstrukcji reprezentacji⁷. W konsekwencji należy przyjąć, że osoby podlegające cudzej władzy nie były zastępcami, lecz organami zwierzchników rodziny („przedłużeniem ich ręki”)⁸. Za takim ujęciem przemawia przede wszystkim argument, że niezależnie od tego, czy osoba *alieni iuris* działała w imieniu własnym, czy zwierzchnika, skutek czynności zawsze dotyczył tego ostatniego. Podobnie więc jak organ osoby prawnej, nigdy nie mogła być podmiotem nabytego prawa. Ponadto skoro zrównany w prawie prywatnym z rzeczą niewolnik nie miał żadnych uprawnień⁹, to pozbawiony był on również koniecznej do skuteczności przedstawicielstwa zdolności do reprezentacji. Wreszcie

³ G.1.52; G.2.87.

⁴ D.50.17.133.

⁵ Zob. W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 272.

⁶ Zob. K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, (wyd. 5 zaktualizowane przez J. Kodrębskiego), Warszawa 2001, s. 439–441; W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 272–273; M. Zabłocka (w:) W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 72–73 i 107.

⁷ Wielu przedstawicieli doktryny nie wyjaśnia mechanizmu, na mocy którego nabytki osób *alieni iuris* przypadają z mocy samego prawa temu, czyjej władzy byli poddani. Za teorią organów opowiedzieli się W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 168 oraz A. Kacprzak, J. Krzynówek, *Prawo rzymskie. Pytania egzaminacyjne. Kazusy. Tablice*, Warszawa 2002, s. 31, a także, choć nieco ostrożniej, K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie...*, s. 219. W literaturze przedwojennej przeciwko utożsamieniu działań osób *alieni iuris* z zastępstwem wypowiedział się S. Wróblewski, *Zarys wykładu prawa rzymskiego*, Kraków 1916, s. 403, zdaniem którego: „Pomoc niewolników i osób *alieni iuris* nie jest zastępstwem już z tej przyczyny, że skutki ich czynności są zawsze jednakowe bez względu na to, czy działano *nomine patris vel domini*, wynikają bowiem z *potestas*”. Z kolei M. Zabłocka, W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 43, uważa, że niewolnicy i osoby podległe władzy *pater familias* byli jego „naturalnymi zastępcami”. M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo...*, s. 124, stwierdzają natomiast, że prawo rzymskie nie uznawało przedstawicielstwa z powodu „tzw. przymusowego zastępstwa pana domu przez swoich niewolników bądź też *patrias familias* przez osoby *alieni iuris*”.

⁸ Tak trafnie W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 168 oraz A. Kacprzak, J. Krzynówek, *Prawo rzymskie...*, s. 31. Por. też K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie...*, s. 219.

⁹ G. 2.13; D. 4.5.3.1.

trudno mówić o istnieniu i działaniu w granicach umocowania w sytuacji, gdy cokolwiek nabywał niewolnik (czy znajdujący się w identycznej sytuacji wolny członek rodziny, będący pod *patria potestas*), było nabywane dla właściciela (ojca rodziny). Takie umocowanie obejmowałoby w rzeczy samej wszelkie działania i miałyby nieograniczony zakres.

Powyższe uwagi dotyczyły występowania w obrocie za pomocą osób podległych władzy zastępowanego. Przez osoby wolne, które takiej władzy nie podlegały, działanie było niedopuszczalne. Wyrażano to słowami: „To jest właśnie to, o czym mówi się pospolicie, że nabycie dla nas przez osobę postronną jest niemożliwe (*per extraneam personam nobis acquiri non posse*)”¹⁰. W szczególności osoba postronna nie mogła nabyć w imieniu zainteresowanego wierzytelności ze stypulacji (*alteri stipulari nemo potest*)¹¹. Doniosłe znaczenie tego zakazu wynikało z faktu, że *stipulatio* była ulubionym kontraktem prawa rzymskiego, a zarazem jedną z najważniejszych jego instytucji¹².

Pewne odstępstwa od powyższej reguły – co do zarządcy na stałe ustanowionego (*procurator omnium bonorum*) i opiekuna (*tutor*) – pojawiły się dopiero w okresie średnioklasycznym. Polegały one na dozwoleniu nabycia w cudzym imieniu posiadania i opartych na nim praw (np. własności w drodze zasiedzenia)¹³. Dalszy rozwój zastępstwa bezpośredniego nastąpił w prawie justyniańskim, które zezwoliło na działanie przez jakąkolwiek osobę wolną, niepodlegającą władzy zastępowanego. *Gestio* takiego zastępcy pozostało jednak ograniczone. W *Instytucjach* Justyniana przyjęto, że „przez osobę wolną, na przykład przez zarządcę majątku, nie tylko za naszą wiedzą, lecz nawet bez wiedzy, nabywane jest dla was posiadanie, a przez to posiadanie także własność, jeśli ten, kto wydał rzecz, był właścicielem, albo uzyskuje się zasiedzenie lub przedawnienie wskutek długotrwałego posiadania, jeżeli właścicielem nie był”¹⁴. W *Instytucjach* wyraźnie dopuszczono również zastępstwo procesowe¹⁵. Z kolei w *Digestach* uzna-

¹⁰ G. 2.95 zdanie drugie (*Gaius. Instytucje*, tłum. C. Kunderewicz, Warszawa 1982, s. 155).

¹¹ D. 45.1.38.17. Zob. też G.3.103.

¹² Szerzej o stypulacji zob. K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie...*, s. 373–379; W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 283–285; W. Wołodkiewicz (w:) W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2001, s. 220–222.

¹³ Zob. K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie...*, s. 220 i 276; W. Litewski, *Rzymskie...*, s. 168 i 216; W. Osuchowski, *Rzymskie...*, s. 209 i 240; S. Wróblewski, *Zarys...*, s. 413; M. Zabłocka (w:) W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, s. 44.

¹⁴ I. 2.9.5. (*Instytucje Justyniana*, tłum. C. Kunderewicz, Warszawa 1986, s. 87–88).

¹⁵ I. 4.10. (*Instytucje...*, tłum. C. Kunderewicz, s. 258): „[...] teraz prowadzimy postępowanie albo w swoim imieniu, albo w cudzym [...] podczas gdy dawniej było w zastosowaniu, że nie można było prowadzić postępowania w imieniu cudzym, chyba że było to w interesie ludu, wolności, opieki”.

no za dopuszczalne przyjęcie przez umocowanego zarządcę świadczenia w imieniu zastępowanego¹⁶. Za umocowanego uważano tego, komu zlecono prowadzenie konkretnej sprawy lub zarząd całym majątkiem¹⁷. Możliwe stało się również nabycie za pomocą zastępcy wierzytelności z pożyczki; w związku z rolą bankierów przy lokowaniu kapitałów osób prywatnych wykształciła się bowiem zasada¹⁸, w myśl której wierzycielem stawał się ten, w czym imieniu dano pożyczkę¹⁹. W nauce prawa słusznie zwrócono jednak uwagę, że ten ostatni wyjątek sięgał poza granice zastępstwa bezpośredniego, ponieważ do nabycia roszczenia o zwrot pożyczki nie wymagano udzielenia pełnomocnictwa przez wierzyciela²⁰.

1.2. Inne prawa antyczne

Inne prawa antyczne, istniejące historycznie obok prawa rzymskiego, zezwalały w określonych przypadkach na łączenie skutków prawnie relewantnych zachowań bezpośrednio z cudzą sferą prawną²¹. Nie dokonywały one jednak generalnego podziału zastępstwa na wyniki z woli reprezentowanego i oparte na innych źródłach.

O dopuszczalności zastępstwa bezpośredniego w prawie babilońskim świadczy treść tabliczki kapadockiej zakomunikowanej przez M. Thureau-Dangin E. Cuqowi, a w prawie nowobabilońskim § 5 ustawy nowobabilońskiej²². Możliwość działania w cudzym imieniu prawdopodobnie nieobca była prawu asyryjskiemu²³. Zastępstwo bezpośrednio dopuszczało prawo

¹⁶ D. 46.3.12 zdanie pierwsze: *Vero procuratori recte solvitur.*

¹⁷ D. 46.3.12 zdanie drugie: *Verum autem accipere debemus eum, cui mandatum est vel specialiter vel cui omnium negotiorum administratio mandata est.*

¹⁸ Por. S. Wróblewski, *Zarys...*, s. 413.

¹⁹ D. 12.1.9.8.

²⁰ Tak S. Wróblewski, *Zarys...*, s. 413. Odmienne ocenił ten przypadek R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych*, Warszawa 1955, s. 83. Zdaniem Autora (tamże) dopuszczalność nabycia przez zastępowanego wierzytelności z pożyczki stanowiła jedyny wyjątek na rzecz zastępstwa bezpośredniego przy czynnościach obligatoryjnych.

²¹ Przez pojęcie „prawa antyczne” rozumie się prawo starożytnego Egiptu, prawa państw Mezopotamii (prawa klinowe: sumeryjskie, akkadyjskie, babilońskie, asyryjskie, hetyckie i inne lokalne prawa starożytnego Bliskiego Wschodu), prawo biblijne starożytnego Izraela, prawa greckie oraz prawo rzymskie – zob. M. Kuryłowicz, *Prawa antyczne. Wykłady z historii najstarszych praw świata*, Lublin 2006, s. 14–15.

²² Zob. R. Taubenschlag, *Rzymskie...*, s. 98–99.

²³ Tamże, s. 99–100.

greckie²⁴. Jak dowodzą papyry z lat 111 p.n.e. oraz 116 n.e., działanie *alieno nomine* znało również prawo hellenistyczne Egiptu²⁵.

Upowszechnienie zastępstwa bezpośredniego w prawach antycznych romanicy wiąże z szerokim stosowaniem w życiu prawnym Wschodu pisma²⁶, a w wypadku Egiptu także z mniejszą niż w Rzymie liczbą niewolników w gospodarstwach wiejskich²⁷.

2. Koncepcje pełnomocnictwa w czasach nowożytnych

Nowoczesne ujęcie podmiotowej konstrukcji przedstawicielstwa, czyli określenie podmiotu działającego przy składaniu oświadczeń woli w cudzym imieniu, jest dorobkiem nauki niemieckiej. W tamtejszej XIX-wiecznej doktrynie ścierały się w tym zakresie różne koncepcje. Źródłem sporów było wyjaśnienie mechanizmu działania w cudzym imieniu w sposób uwzględniający założenia ówczesnej panującej nauki o woli (*Willenslehre*), która wiązała powstanie skutków prawnych bezpośrednio z wolą podmiotu praw²⁸. Świadomość znaczenia tej nauki, *notabene* częstokroć prowadzącej do błędnego ujmowania przedstawicielstwa jako „zastępstwa w (wyrażeniu) woli” (*Vertretung im Willen*), a nie jako „zastępstwa przy dokonaniu czynności prawnej” (*Vertretung beim Vollzug eines Rechtsgeschäfts*)²⁹, ułatwia zrozumienie kierunków poszukiwań prawników niemieckich.

2.1. Teoria reprezentowanego

Najstarszą próbą wyjaśnienia, kto składa oświadczenie woli w wypadku zastępstwa bezpośredniego (przedstawiciel czy reprezentowany), była teoria fikcji. Została ona sformułowana w średniowieczu przez Bar-

²⁴ Tamże, s. 100; R. Taubenschlag, *The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of the Papyri*, Warszawa 1955, s. 309.

²⁵ Zob. R. Taubenschlag, *Rzymskie...*, s. 100; R. Taubenschlag, *The Law...*, s. 308.

²⁶ Zob. S. Wróblewski, *Zarys...*, s. 406.

²⁷ Zob. R. Sohm, *Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego*, oprac. D. Mitteis i L. Wenger, tłum. 17 wyd. R. Taubenschlag i W. Kozubski, Warszawa 1925, cz. 1, s. 242, przypis 1.

²⁸ Por. W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, t. II, *Das Rechtsgeschäft*, Berlin–Heidelberg–New York 1979, s. 753; K.H. Schramm (w:) *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, t. I, *Allgemeiner Teil (§§ 1–240) AGB-Gesetz*, red. E.J. Säcker, München 1993, s. 1396.

²⁹ Por. W. Flume, *Allgemeiner Teil...*, s. 754–755.

Dr Marcin Smyk – radca prawny, autor publikacji i specjalista z zakresu prawa cywilnego materialnego i procesowego. W swojej praktyce koncentruje się na obsłudze podmiotów gospodarczych oraz samorządowych.

■ Książka stanowi monograficzne opracowanie pełnomocnictwa – instytucji o ogromnym znaczeniu praktycznym dla ułatwienia, zintensyfikowania i przyspieszenia obrotu prawnego. W pracy dokonana została synteza historyczno-porównawcza pełnomocnictwa oraz pełna analiza obowiązującego stanu prawnego. Analizę dogmatyczną poprzedza uporządkowanie aparatury pojęciowej, na ogół rozchwieanej w piśmiennictwie i judykaturze. Autor objaśnia również teoretyczne i praktyczne zagadnienia związane z powstaniem i wygaśnięciem pełnomocnictwa oraz wykonywaniem umocowania.

O atrakcyjności publikacji decyduje także nowatorskie ujęcie pełnomocnictwa jako stosunku prawnego. Dzięki temu możliwe było dokładne (a zarazem jednoznaczne) określenie sytuacji prawnych poszczególnych podmiotów uczestniczących w procesie działania w cudzym imieniu, jak również scharakteryzowanie wzajemnych powiązań między tymi sytuacjami. Całość dopełniają liczne odwołania do rozwiązań przyjętych w prawie niemieckim, a także wyczerpujące omówienie literatury i orzecznictwa.

■ Monografia została wyróżniona w 2007 r. w ogólnopolskim konkursie „Temida” na najlepsze rozprawy doktorskie z dziedziny prawa, zorganizowanym przez Wolters Kluwer Polska sp. z o.o.

Cena 79 zł

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-7601-957-4

9 788376 019574

Zamówienia:

tel. 022 535 81 22, fax 022 535 81 39

zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

Księgarnia internetowa www.profinfo.pl